

FAKULTETI PROVODE OBRAZOVNU POLITIKU KOJU UTVRĐUJE I O NJENOM PROVOĐENJU BRINE RIJASET

Intervju s prof. dr. Dževadom Hodžićem

Razgovarao: Mevludin DIZDAREVIĆ

UDK 28-78(497.6)(047.53)

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v20i79.1731>

SAŽETAK: Razgovor s ličnostima kao što je prof. Dževad Hodžić je višestruko relevantan. Pored akademskih referenci i znanstvenih kompetencija, prof. Dževad Hodžić je i aktivan sudionik mnogih procesa u Islamskoj zajednici pa i u društvu. Za razliku od mnogih naučnika i plodnih istraživača koji brižljivo bdiju nad važnom literaturom, ali s malo uvida u realne životne tokove, Dževad Hodžić ima i dimenziju više. On je bio višegodišnji imam u Kelnu ali i u Islamskom centru u Zagrebu pa mu imamsko iskustvo omogućava da razumije Islamsku zajednicu iz “baze”. Bio je član redakcije *Preporoda*, zamjenik glavnog urednika *Ljiljana* i glavni urednik *Novog muallima*, što kazuje da dobro poznaje intelektualnu scenu ali i unutarnju dinamiku Islamske zajednice. Pored toga, prof. Hodžić je bio aktivan u političkom prostoru kao skupštinski zastupnik na kantonalnom i federalnom nivou ali i kao kolumnista *Oslobođenja*, gdje je objavljivao zapažene kolumne. S pozicije nastavnika na Fakultetu islamskih nauka, gdje predaje predmete iz područja filozofije i etike, prelazi na važnu poziciju direktora za obrazovanje u Upravi za obrazovanje Rijasetu Islamske zajednice. Dakle, prof. Hodžić ne samo da se bavi “proizvodnjom” znanja kroz pisanje i poučavanje, već je preko Uprave na čijem je čelu zadužen i za upravljanje obrazovnim procesima u Islamskoj zajednici od vjeronauke do fakulteta. Stoga je razgovor s njim prilika da se oslove neka važna teorijska pitanja ali i da se zatraže odgovori na neka goruća organizaciona pitanja u Islamskoj zajednici.

NOVI MUALIM: Vi se dominantno bavite pitanjima iz područja etike i, konkretnije, bioetike. Čini se da rijetko koja tema kao tema vaše doktorske disertacije zadire tako duboko u probleme onoga što bismo nazvali duhom našeg vremena. Koliko ovaj duh vremena zaista

zahtijeva novu i drugačiju etiku? I o kakvoj je etici riječ?

HODŽIĆ: Tema moje doktorske disertacije glasila je “Svijet znanosti i tehnike i problem odgovornosti”. Disertacija je poslije objavljena u knjizi pod naslovom *Problem*

odgovornosti u znanstvenotehnološkom dobu. U širem smislu, riječ je o filozofiji moderne znanosti i tehnike, zapravo, o filozofiji moderne znanosti preko koje zapadna metafizika završava u tehnicu. U užem smislu, u spomenutoj knjizi, kao i u nekim mojim drugim tekstovima koje sam

kasnije objavljivao, te u knjizi *Religija i znanost u bioetičkom ključu* bavim se pitanjima odgovornosti i drugim izazovima pred kojima se nalazi moderno i suvremeno etičko mišljenje u svijetu koji je u svojoj globalitarnoj misiji znanstvenotehnoški strukturiran.

A sada, da pokušam odgovoriti na Vaše pitanje. Rekao bih da nije riječ samo o nekom duhu vremena, kako kažete. Mi danas živimo u posthumanom svijetu u kojem se u totalitarnoj ambiciji moderne znanosti kao tehnologije stvara umjetni život i inteligencija. Kako primjećuje Žarko Paić, postavke robotičara Moraveca potvrđuju uvide Gunthera Andersa iz naslova njegovog znamenitog djela o *zastarjelosti čovjeka*.

Znamo, tehnika je stara koliko i čovjek, ali moderna tehnika se ne nalazi u rukama čovjeka. Prije je riječ o tome da se moderni čovjek nalazi u rukama tehnike. Heideggerovim riječima iz njegova četiri seminara (1977.), "čovjek nema tehniku u rukama. On je njena igračka. U tom pogledu vlada dovršeni zaborav bitka, dovršena skrivenost bitka. Kibernetika će postati nadomjestak filozofije i pjesništva".

Moderna tehnika čovjekov život dovodi u potpuno novo okruženje u odnosu na ono u kojem je obitavao hiljadama godina. Taj prijelaz Arnold Gehlen uspoređuje s 'neolitskom revolucijom' u kojoj je čovječanstvo napustilo lovački život i odabralo sjedilaštvo. Ja bih se usudio reći kako

je s modernom tehnikom kao našim životnim svijetom na djelu još i veći prijelaz, skok, lom. Dovoljno je da pomislimo na to da danas svako od nas iz bilo kojeg kutka Zemljine kugle može vidjeti 'uživo' lice nekog drugog čovjeka u bilo kojem drugom kutku Zemlje i s njim 'uživo' razgovarati. Ovaj gotovo prozaični primjer nadaje se kao nešto što nije nikakvo čudo a što je, ruku na srce, ravno Sulejmanovim, alejhisselam, mudžizama. U modernom znanstvenotehnoški određenom svijetu i životnom horizontu i umjetnost se dehumanizira, o čemu je možda prije mnogih drugih, još 1925. pisao Ortega y Gasset, ukazujući na to da se moderna umjetnost sve više lišava ljudskih sadržaja, izbjegava forme, svodi se na

“Sufijska tradicija jeste važna duhovna i kulturnopovijesna sastavnica našeg otvorenog, miroljubivog, pluralnog i dinamičkog islamskog identiteta. Ali sufijska tradicija, pogotovu shvaćena u statičkom smislu, kao antikvarno, ceremonijalno i religijsko-folklorno naslijeđe, ne obećava mnogo.”

samu sebe, na igru ili ništa, na ironiju kao temeljno umjetničko sredstvo, težeći čistoći apstraktnog izraza, bez ikakvog transcendentnog značenja.

Mi živimo u vremenu u kojem znanstvenici na temelju dostignuća u molekularnoj biologiji i genetičkom inženjerstvu biološku vrstu vide ne kao uvezanu knjigu, nego kao spremište gena koji su potencijalno prenosivi. U našem vremenu u kojem smo zapravo, nakon Kopernika i Darwina, već doživjeli, kako kaže Habermas, ‘treće decentriranje naše slike svijeta’, u kojem umjesto evolucije, sada moderna tehnika, odnosno genetičko inženjerstvo, znanost i tehnologija, za koje radna jedinica više nije organizam nego gen, preuzima stvar u svoje ruke.

E, sada, duh takvog vremena, kako vi kažete, zahtijeva novu etiku. I to prvenstveno zbog toga što nas moderna tehnika stavlja pred izazove pred kojima se nikada u prošlosti nismo nalazili. U svom djelu *Princip odgovornost* Hans Jonas ove izazove, bez ‘presedana u prošlosti’ pa, prema tome, i bez odgovora u *starinskim etikama*, sažima u sljedećih pet vidova. Moderna tehnika u svom djelovanju ima ambivalentne učinke: tehničko djelovanje izvršeno čak s dobrom namjerom i legitimnim kratkoročnim ciljevima često zadobija onaj neželjeni i opasni pravac kretanja. Tehniku smo prinuđeni koristiti: tehnička moć nije kao druge moći. Možemo govoriti ili ne govoriti. S tehničkom moći društva zasnovanog na stalnoj aktualizaciji svog tehničkog potencijala a u sprezi s profitom kao vrhovnim zakonom kapitalizma, kako Jonas kaže, “stvar prije liči na odnos između moći disati i morati disati, nego na odnos moći govoriti i govoriti. Tehničko djelovanje ima globalne razmjere i proteže se daleko u budućnost.

Vršeci tehničku moć u jednom dijelu Zemaljske kugle čovjek utiče na život ljudi na svim stranama Zemlje, a da oni nisu imali mogućnost o tom vršenju moći i njenim učincima iznijeti svoj stav. Tehničko djelovanje proteže se na bezbroj generacija u budućnosti, stavlajući hipoteku na njihov budući život. Zaoštreno ali istinito rečeno, mnogi koje smo povrijedili u černobiljskoj tragediji još nisu ni rođeni. Moderna tehnika slama antropocentrički koncept starinskih etika. Moderna tehnika praktički (a ne samo teorijski) aktualizira metafizičko pitanje da li i zašto treba da bude čovječanstva. Starinske etike bile su etike ‘bližnjeg’, s kojim se stupa u odnos u životnom prostoru *polisa*. U starinskim etikama ključni je moment mogla biti namjera. Etika našeg vremena mora biti globalna etika u kojoj znanje i odgovornost za posljedice moraju biti u prvom planu. U starinskim etikama priroda nije bila predmet moralnih dužnosti, jednostavno stoga što čovjek nije bio u tehničkoj mogućnosti da dalekosežno ugrozi biosferu. Etika našeg vremena umjesto antropocentrički mora biti biocentrički orijentirana. I na kraju, apokaliptički potencijal moderne tehnike na praktičkoj ravni postavlja pred nas pitanje koje je u starinskim etikama moglo izgledati i biti skolaističko zanovijetanje u onoj mjeri u kojoj čovjek svojim djelovanjem nije mogao dovoditi u opasnost život cijelog čovječanstva: da li i zašto uopće treba da bude čovječanstva.

NOVI MUALIM: Ukoliko imamo uvid u savremene etičke teorije, jasno je da nauka i tehnika više nemaju neutralan status, kao nešto što je moralno indiferentno. Suprotno tradicionalnoj etici koja se fokusirala na sadašnjost i bližnjega, etika odgovornosti tretira ovaj svijet znanosti i tehnike kao

jedan od, ne samo temeljnih etičkih, nego i ontoloških pojmova budući da je riječ o čovjekovom opstanku na Zemlji. Da li zaista tradicionalna etika nema potencijal da odgovori na izazove tehnike i kako vi vidite ulogu na ovom planu heteronomno utemeljenih etika, koje svoju legitimitnost imaju u religijama? Koliko religiozno utemeljene etike mogu odgovoriti na probleme koje pred nas stavljaju znanost i tehnika?

HODŽIĆ: Prvo bih htio naglasiti da su religijski utemeljene etike u svojim duhovnopovijesnim formacijama, sadržajima i konceptima također i uglavnom starinskog kova, dakle, etike bližnjega, namjere, antropocentrički orijentirane. Međutim, držim da religijske etike u svojim religijskim izvorima, objavama, svetim tekstovima i svetim odnosno poslaničkim predajama i tradicijama mogu pronaći uporišta za novu globalno, biocentrički, ekološki, bioetički koncipiranu odgovornost. Odgovornost se možda jedino i može utemeljiti, ne ontološki, nego etički, a to znači u susretu, kako Levinas kaže, s Drugim koji je nesvodiv na identitet svijesti i koji je *drugo-od-bit*i. Temeljno nosivo uporište odgovornosti religijske etike imaju u božanskom metafizičkom principu odgovornosti koja se u našoj znanstvenotehničkoj zbilji svijeta nadaje i kao odgovornost prema budućim generacijama, dakle, prema onima koji (još) ne postoje. I ovdje bih se poslužio Jonasovom formulacijom. Postavljajući pitanje zašto mi nemamo pravo da uskratimo pravo na život budućim generacijama, Jonas kaže: “Zašto mi, naprotiv, imamo obavezu prema onome čega još nema i što ‘po sebi’ i ne mora da bude, što u svakom slučaju kao neegzistentno nema *pravo* na egzistenciju, teoretski nikako nije lako obrazložiti i vjerovatno se uopće ne može obrazložiti bez religije”. Govoreći iz muslimanske perspektive, u najkraćem bih mogao reći da doktrina *tewhida* (jednoće i jedinstva) predstavlja temelj na kojem bi trebalo razvijati islamsku bioetički, ekološki, odgovornosno orijentiranu etiku. Priroda je prema islamskom učenju punovažni oblik i sadržaj Božije

objave, ispoljavanja Božijih imena. Ona kao i sva bića imaju svoju intrinzičnu vrijednost zbog koje zaslužuju naše odnošenje s poštovanjem, a to znači, nalaze se u našem moralnom obziru.

NOVI MUALIM: Da se vratimo na etiku sadašnjosti i etiku bližnjega. Kako biste ocijenili položaj morala u bosanskohercegovačkom društvu? Koliko su na djelu nihilizam i urušavanje svih vrijednosti?

HODŽIĆ: Da, na djelu je nihilizam koji, znamo za Nietzscheove riječi, “stoji pred vratima” i njegovo pitanje “otkud nam stiže taj najneugodniji od svih gostiju?” I bit će vjerovatno, što duhovnu situaciju našeg vremena čini još neizvjesnijom, da nije riječ o slučajnom neugodnom gostu, nego gostu koji predstavlja figuru završnice temeljnog toka zapadne povijesti.

Odgovarajući izravnije na Vaše pitanje, u ovoj prilici želio bih posebno ukazati na nezavidnu situaciju u kojoj se nalaze mladi u našem društvu. Dozvolite mi da se u tom pogledu pozovem na nalaz Umberta Galimbertija iz njegove knjige *Nihilizam – neugodni gost*, koju je na naš jezik preveo Mario Kopic a koja je 2013. godine objavljena u Zenici, koji

*“Govoreći iz muslimanske perspektive, u najkraćem bih mogao reći da doktrina *tewhida* (jednoće i jedinstva) predstavlja temelj na kojem bi trebalo razvijati islamsku bioetički, ekološki, odgovornosno orijentiranu etiku. Priroda je prema islamskom učenju punovažni oblik i sadržaj Božije objave, ispoljavanja Božijih imena. Ona kao i sva bića imaju svoju intrinzičnu vrijednost zbog koje zaslužuju naše odnošenje s poštovanjem, a to znači, nalaze se u našem moralnom obziru.”*

(nalaz) se, jednako kao i na mlade na Zapadu, odnosi i na mlade u našoj zemlji. Prema Galimbertijevom nalazu danas se mladi ne osjećaju dobro, ali ne zato što prolaze kroz adolescentsku egzistencijalnu, emotivnu, ekonomsku ili neku sličnu krizu. Oni se ne osjećaju dobro, da stvar bude gora, a da ne razumiju zbog čega. Njih pritišće duboka ispraznost. Oko njih se, kako kaže Galimberti, mota neugodan gost, nihilizam.

Porodice su u strahu. Školstvo je u krizi. Za mlade se samo tržište zanima. I to prvenstveno da bi ih u cilju sticanja vlastitog profita povelu na put zabave i potrošnje. Galimbertijev nalaz doima se više nego lucidnim i uvjerljivim: tamo gdje ih otvorenih

čeljusti čeka tržište ne troše se predmeti, oni ionako prebrzo zastarijevaju. U tom svijetu koji mlade čeka troši se sam njihov život. Nema budućnosti, sadašnjost se nameće kao apsolut. Treba se potpuno predati sadašnjosti, samo na prvi pogled, zbog radosti, a zapravo zbog toga što nam sadašnjost obećava da će potisnuti ‘neugodnog gosta’ koji nas ne ostavlja na miru. Sadašnjost treba živjeti što je moguće intenzivnije, jer obećava da će potisnuti tjeskobu koja nas ne ostavlja na miru dok tumaramo ovom pustinjom smisla.

A kada je riječ o našoj bosanskohercegovačkoj svakodnevnici, nažalost, mnogo toga imamo urušeno. Našim političkim životom dominiraju

“*Za obrazovnu i kadrovsku politiku naših fakulteta nadležan je i ima ustavnu odgovornost Rijaset Islamske zajednice. Naprosto, fakulteti ne vode nikakvu pa ni obrazovnu ni kadrovsku politiku. Oni, potcrtavam, provode obrazovnu i kadrovsku politiku koju utvrđuje i vodi Rijaset Islamske zajednice. Šta to znači na praktičnom, konkretnom planu? Da to pokušam objasniti na sljedeći način: akademske uvjete može ispunjavati i konzervativni, i liberalni, i vebabijski, i selefijski, i moderni i sekularni kandidat za neko nastavno-naučno zvanje na nekom od naših fakulteta. O tome koja orijentacija i kakav profil će biti prihvatljiv, o tome koji će nastavnici poučavati naše studente vjere, tumačenju vjere i razumijevanju islama Rijaset je institucionalno, proceduralno i neposredno obavezan da brine, između ostaloga, i putem redovne, propisima predviđene i obavezujuće procedure a na temelju ustavnog mehanizma potvrđivanja izbora i putem dodjeljivanja murasele reisul-uleme.*”

nacionalizam, manipulacija, strah, korupcija, politički autizam. Erozija obrazovnog sistema zadobija zabrinjavajuće razmjere. Građani odlaze, posebno mladi, jer gube osjećaj bilo kakve perspektive. Temeljne moralne vrijednosti mudrosti, umjerenosti, pravičnosti i hrabrosti nisu više konjunkturane niti u osobnim odnosno privatnim niti u javnim, društvenim, političkim sferama života.

Ako bi trebalo da pokušam kazati u najkraćem šta bismo mogli, morali činiti, mogao bih reći da bi u javnom političkom životu trebalo mnogo više insistirati na odgovornosti, hrabrosti da se iznese vlastiti (kritički) stav, zahtjevu da se postupa transparentno, institucionalno, zakonito, u skladu s građanskim političkim interesima. Etničke interese i potrebe trebalo bi zadovoljavati i artikulirati kroz folklor, kulturna društva, asocijacije i udruženja. Na obrazovanje bismo trebali gledati kao na naš prvorazredni, najvažniji resurs i interes.

NOVI MUALIM: Kao direktor Uprave za obrazovanje i član Rijaset Islamske zajednice imate mogućnost izravnog utjecaja na obrazovnu politiku IZ. Kako Vam sada izgledaju stavovi koje ste iznosili u vašim dobro poznatim kolumnama i kasnije objavljenoj knjizi *Kuda ide Islamska zajednica*?

HODŽIĆ: U svojim kolumnama koje sam objavljivao u dužem periodu i u različitim listovima i časopisima a od kojih su neki tekstovi objavljeni i u knjizi *Kuda ide Islamska zajednica* bavio sam se različitim temama, bolje rečeno, pojavama, procesima, slabostima i izazovima našeg vjerskog, kulturnog i političkog života. I, odmah mogu reći, među mnogim tekstovima, kritičkim osvrtima i komentarima, malo je onih s kojima sam i danas, hajde da tako kažem, zadovoljan, koje bih i danas potpisao, mada mislim, da budem iskren, da ima i takvih. Time želim kazati nešto što bi se trebalo gotovo podrazumijevati. Nekim mojim tekstovima nisam danas zadovoljan zato što bih ih danas bolje stilizirao, s više vještine, oštine, jednostavnije. Drugima nisam zadovoljan jer više ne mislim tako. I to je sasvim razumljivo ako u tekstovima iznosite vlastiti pogled i ako pišete o dinamičnim fenomenima, kompleksnim problemima i otvorenim temama. To da neke moje tekstove danas više ne bih potpisao znači i to, bar tako vjerujem, da se prema vlastitim pogledima, argumentacijama, uvidima i razumijevanjima odnosim također kritički. Zapravo, u velikom broju mojih tekstova, posebno to važi za tekstove u knjizi *Kuda ide Islamska*

zajednica ja u osnovi ni nemam ambiciju da iznosim gotove, zatvorene, konačne stavove. Prije je riječ o pokušaju da se postave neka pitanja. To potvrđuje i naslov te zbirke eseja. Pitanje u naslovu ne znači da se između njenih korica u petnaestak kratkih kolumni mogu naći odgovori. Ako se u sadržaju tih kolumni može naći opravdanje za pitanje u naslovu, onda one imaju neku vrijednost. S druge strane, danas kada obnašam dužnost direktora Uprave za obrazovanje i nauku i kao član Rijasetu IZ, na mnoge procese u Zajednici gledam drugačije. Ne iz nekih oportunističkih razloga, nego zato što mi se mnoga pitanja, mogući odgovori i izazovi nadaju u izmijenjenoj, drugačijoj perspektivi, u kojoj sam u poziciji da stvari sagledavam šire, u cjelini, institucionalno, odgovornije prema svim resursima, interesima, posljedicama i mogućnostima. Drugim riječima, to ovdje znači i to da je mnogo jednostavnije na neko pitanje dati odgovor u kolumni, eseju, tekstu, načelno, naučno-teorijski, nego li praktično, s realnim, konceptualnim, institucionalnim, kadrovskim, organizacijskim i materijalnim ‘pokrićem’.

NOVI MUALIM: Vjerujemo da pomno pratite intelektualnu i ulemansku scenu u Bosni i Hercegovini. Iz vizure bivšeg imama i nastavnika na fakultetu, kako vidite temeljne tokove muslimanskog diskursa prisutne u Bosni i Hercegovini? Da li se situacija sa selefijskom interpretacijom islama donekle smiruje? I može li autentična sufijjska tradicija biti lijek za ovu vrstu ideoloških usmjerenja?

HODŽIĆ: Ako se pod selefijskom interpretacijom islama podrazumijeva interpretacija koja se oslanja na formativne izvore islama i prve generacije muslimana, ona ne bi trebala biti apriorno sporna. Neki redukcioniistički koncepti takve interpretacije, kako i koliko ja vidim, u našoj Zajednici i u našem društvu nemaju šansi na duge staze. Ako govorimo o nekim opasnostima radikalnog tumačenja islama, one su u BiH minimalne. Ja mislim da nije problem u

selefijskom tumačenju islama. Sufijska tradicija jeste važna duhovna i kulturnopovijesna sastavnica našeg otvorenog, miroljubivog, pluralnog i dinamičkog islamskog identiteta. Ali sufijska tradicija, pogotovu shvaćena u statičkom smislu, kao antikvarno, ceremonijalno i religijsko-folklorno naslijeđe, ne obećava mnogo. Mi, kako ja vidim stvar, imamo problem s našim islamskim mišljenjem u onoj sferi, u onom području koje bih ovdje označio kao *main stream*. A problem se sastoji u tome da u našim tekstovima, radovima, knjigama i predstavljajanjima islama tog islamskog mišljenja gotovo da nema. Objavljujemo prijevode, antikvarne studije, monografije, preglede o mnogim historijskim temama, figurama, ustanovama, alimima. Tu i tamo možemo se susresti sa sporadičnim, fragmentarnim tekstovima i knjigama u kojima kritički sagledavamo našu islamsku tradiciju, a još manje s tekstovima i knjigama u kojima kroz islamske koncepte aktualiziramo moderne i suvremene antropološke, socijalne, etičke, kulturne i civilizacijske izazove. Evo, u ovoj prilici, samo jedan primjer, koji mi prvi pada na pamet. Imamo li neki referentan tekst, rad, studiju ili knjigu o islamskom stavu, učenju, etičkim i pravnim konceptima, principima i uporištima na temelju kojih bismo se odnosili prema sve većoj opasnosti i sve izglednijim korporativnim, kapitalističkim nastojanjima da se diljem svijeta pa i kod nas osiguraju pravni i politički uvjeti i procedure za privatizaciju vode? Recite mi Vi, koje su to epohalne teme, dakle, pitanja koja konstituiraju našu, mislim i svjetsku budućnost (jer bitnih parcijalnih pitanja ni parcijalnih odgovora ionako nema i ne može biti) kojima se mi, na temelju suodgovornosti s drugima, a to znači i dijaloški, i multidisciplinarno i pluriperspektivistički bavimo u našem takozvanom islamskom mišljenju?

NOVI MUALIM: Obrazovanje imama i vjeroučitelja je važno pitanje kojim se valja permanentno baviti. Gdje vidite glavne slabosti dosadašnjih

pristupa obrazovanju imama, posebno uvažavajući činjenicu da imate značajno imamsko iskustvo? Svi smo svjedoci da imamo krizu imamskog poziva. Na mnogim mjestima se više puta obnavljaju konkursi i niko se na njih ne javlja. Šta Islamska zajednica može uraditi po tom pitanju?

HODŽIĆ: Imami, muallimi i vjeroučitelji vrše najvažniju zadaću i temeljnu misiju Islamske zajednice. Najveći broj imama svoj imamski poziv obavlja odgovorno i, rekao bih, uspješno. Pitanje je drugog reda, koliko u pogledu koncepta imamskog poziva kao i obrazovanja za taj poziv uspijevamo odgovoriti izazovima socijalnih, društvenih, civilizacijskih prilika. Drugim riječima, koliko naše obrazovanje imama korespondira sa savremenim psihosocijalnim vjerskim, karitativnim i drugim zahtjevima i potrebama vjernika u džematima u BiH, Evropi i svijetu. U tom pogledu, vjerujem da se, na jednoj strani, nalazimo pred i zahtjevnom i hitnom zadaćom da izvršimo temeljitu reformu studijskih programa za imame i vjeroučitelje, kao i reformu cjelokupnog sistema visokog obrazovanja u Islamskoj zajednici. Studijski program za imame moramo što prije reformirati, učiniti ga savremenijim i fokusiranijim na praktične liderske kompetencije. Istovremeno, danas imamski poziv zahtijeva najviši stupanj klasične islamske učenosti kao i temeljitu upućenost u

bitne odrednice socijalnih, kulturnih, političkih i tehnoloških struktura savremenog zapadnog i globalnog svijeta u kojem djeluju naši imami. Na drugoj strani, Islamska zajednica u cjelini, svi njeni organi i institucije moraju u narednom periodu poduzeti značajne systemske mjere na poboljšanju socijalnog statusa i materijalnih prilika većine naših imama. Samo pod tim uvjetom možemo očekivati značajne učinke i od reforme sistema visokog obrazovanja u cjelini i posebno od reforme studijskog programa za imame.

NOVI MUALIM: Bili ste izravno uključeni u odluku Rijasetu da ne prihvati imenovanje jednog nastavnika na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, mada je prošao univerzitetsku proceduru. Taj slučaj je dobio svoj epilog i na Ustavnom sudu ali meritum problema zahtijeva dodatno sagledavanje s obzirom na novu realnost integrisanja islamskih fakulteta u univerzitetu sa svojim specifičnim pravilima. Kako ćemo pomiriti zahtjeve fakulteta i univerziteta sa zahtjevima Islamske zajednice? U kojoj mjeri nam tu mogu biti od pomoći iskustva teoloških fakulteta u Evropi?

HODŽIĆ: Treba li to uopće reći, Rijaset će ispoštovati odluku Ustavnog suda Islamske zajednice. Dodatno ćemo analizirati kompletnu konkursnu proceduru i relevantne propise, kako bismo utvrdili gdje su učinjene eventualne greške, propusti i povrede

“Moderna tehnika čovjekov život dovodi u potpuno novo okruženje u odnosu na ono u kojem je obitavao hiljadama godina. Taj prijelaz Arnold Geblen uspoređuje s ‘neolitskom revolucijom’ u kojoj je čovječanstvo napustilo lovački život i odabralo sjedilaštvo. Ja bih se usudio reći kako je s modernom tehnikom kao našim životnim svijetom na djelu još i veći prijelaz, skok, lom. Dovoljno je da pomislimo na to da danas svako od nas iz bilo kojeg kutka Zemljine kugle može vidjeti ‘uživo’ lice nekog drugog čovjeka u bilo kojem drugom kutku Zemlje i s njim ‘uživo’ razgovarati. Ovaj gotovo prozaični primjer nadaje se kao nešto što nije nikakvo čudo a što je, ruku na srce, ravno Sulejmanovim, alejhisselam, mudžizama.”

“Ozbiljno uzevši, i pojam autonomije Fakulteta u sistemu visokog obrazovanja Islamske zajednice u određenim diskusijama koristi se više kao slogan, krilatica, u njegovom revolucionarnom, političkom, gotovo populističkom jezičkom idiomu. Kao, fakultet mora imati autonomiju. Ako znamo nešto više o ontološkoj, etičkoj, političkoj, pravnoj dimenziji pojma autonomije u njenoj modernoj povijesti, ili, ako konsultiramo rječnike, leksikone ili enciklopedije, vidjet ćemo da bi autonomija (Fakulteta), u najkraćem, značila njegovu određenost po vlastitoj volji, zakonima, izvorima finansiranja, odnosno obavezanost jednog subjekta (u našem slučaju Fakulteta) pravnim normama koje je postavio sami subjekt (Fakultet). Ne bi o autonomiji trebalo govoriti plakativno, paušalno, površno. Kada se još o tome na takav način bilo kome, a posebno reisu-l-ulemi, drži predavanje, moram kazati, to prelazi granicu ukusa.”

predviđenih procedura. U tom pogledu ne treba biti nikakvih nedoumica.

Međutim, što se tiče naša tri fakulteta, u Sarajevu, Bihaću i Zenici, koji su punopravni članovi tri univerziteta, prvo želim naglasiti sljedeće. Nema nikakvih zahtjeva fakulteta i univerziteta na jednoj strani i na

drugoj strani Islamske zajednice koje (zahtjeve) bi trebalo, kako vi kažete, pomiriti. Sve je ‘pomireno’ u već postojećim propisima koji se odnose na naše fakultete i njihov položaj u Islamskoj zajednici i na univerzitetima. Univerziteti u čijem se sastavu nalaze fakulteti Islamske zajednice

nadležni su u akademskim poslovima i stvarima. Ali, za obrazovnu i kadrovsku politiku naših fakulteta nadležan je i ima ustavnu odgovornost Rijaset Islamske zajednice. Naprosto, fakulteti ne vode nikakvu pa ni obrazovnu ni kadrovsku politiku. Oni, potcrtavam, provode obrazovnu i kadrovsku politiku koju utvrđuje i vodi Rijaset Islamske zajednice. Šta to znači na praktičnom, konkretnom planu? Da to pokušam objasniti na sljedeći način: akademske uvjete može ispunjavati i konzervativni, i liberalni, i vehabijski, i selefijski, i moderni i sekularni kandidat za neko nastavno-naučno zvanje na nekom od naših fakulteta. O tome koja orijentacija i kakav profil će biti prihvatljiv, o tome koji će nastavnici poučavati naše studente vjeri, tumačenju vjere i razumijevanju islama Rijaset je institucionalno, proceduralno i neposredno obavezan da brine, između ostaloga, i putem redovne, propisima predviđene i obavezujuće procedure a na temelju ustavnog mehanizma potvrđivanja izbora i putem dodjeljivanja *murasele* reisu-l-uleme. Kada je riječ o Rijasetu u njegovim ustavnim nadležnostima, one nisu prenesene na Univerzitet “Ugovorom o položaju i djelovanju Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu u sastavu univerziteta u Sarajevu između Vlade Kantona Sarajevo i Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini”. U spomenutom Ugovoru specificira se (ali ne i isključuje!) nadležnost reisu-l-uleme u proceduri izbora u akademska zvanja. Da ima onih koji ne razlikuju ulogu reisu-l-uleme kao inokosnog organa i Rijaseta kao posve drugog organa, to i ne mora biti čudo. Prije nekih tridesetak godina mom je kolegi džematlija, čestitajući mu na dobro održanom predavanju, predviđao da će jednog dana biti Kemura, misleći da je to naziv funkcije vrhovnog poglavara Islamske zajednice. Od situacije o kojoj govori ova anegdota samo je malo bolja situacija, a to nije dobro, kada oni koji su najpozvaniji ne razlikuju Rijaset kao organ kojim predsjedava reisu-l-ulema, ali na kojem se odluke donose glasanjem, i

reisu-l-ulemu kao vrhovnog muftiju koji predstavlja inokosni organ i odluke donosi samostalno.

O ustavnoj proceduri, o ustavnim rješenjima može se misliti ovo ili ono. O ustavnim rješenjima u tom pogledu može se imati loše mišljenje, na ta rješenja može se jadati, i *Muallim* može, kao što je to, naprimjer, učinio u svom prošlom broju, objaviti, inače, dobar tekst u kojem se u jednoj njegovoj dionici iznosi takvo jadanje. Problem je, međutim, u tome ako se ne postupa u skladu s Ustavom Islamske zajednice nego u skladu sa svojim negativnim mišljenjem o predmetnim ustavnim rješenjima. Drugim riječima, problem se sastoji u tome što se položaj Fakulteta u odnosu na Rijaset, Vijeće muftija i reisu-l-ulemu uspoređuje s položajem Univerziteta u odnosu na Vladu, naprimjer, Kantona Sarajevo. Fakultet islamskih nauka, naprimjer, nije isto što i Prirodno-matematički fakultet. Reisu-l-ulema nije isto što i kantonalni premijer. Oni koji povlače takve paralele ili ne vide tu veliku razliku koju ovdje, vjerujem, nije uopće potrebno obrazlagati ili zagovaraju neki oblik institucionalnog paralelizma. Ovdje želim reći i ovo, ozbiljno uzevši, i pojam autonomije Fakulteta u sistemu visokog obrazovanja Islamske zajednice u određenim diskusijama koristi se više kao slogan, krilatica, u njegovom revolucionarnom, političkom, gotovo populističkom jezičkom idiomu. Kao, fakultet mora imati autonomiju. Ako znamo nešto više o ontološkoj, etičkoj, političkoj, pravnoj dimenziji pojma autonomije u nenoj modernoj povijesti, ili, ako konsultiramo rječnike, leksikone ili enciklopedije, vidjet ćemo da bi autonomija (Fakulteta), u najkraćem, značila njegovu određenost po vlastitoj volji, zakona, izvorima finansiranja, odnosno obavezanost jednog subjekta (u našem slučaju Fakulteta) pravnim normama koje je postavio sami subjekt (Fakultet). Ne bi o autonomiji trebalo govoriti plakativno, paušalno, površno. Kada se još o tome na takav način bilo kome, a posebno

reisu-l-ulemi drži predavanje, moram kazati, to prelazi granicu ukusa.

I, vi ste u pravu kada spominjete iskustva drugih teoloških fakulteta. Pitam se, kako onima koji povlače paralele položaja islamskih fakulteta u odnosu na Rijaset, Vijeće muftija i reisu-l-ulemu s položajem svjetovnih fakulteta u odnosu na vladu nije palo na pamet da uporede naša ustavna rješenja i procedure s položajem i nadležnostima nekog katoličkog bogoslovnog fakulteta koji djeluje kao punopravni član Univerziteta. Razumije se, i tu postoje neke razlike i specifičnosti, ali bi valjda to bila mnogo logičnija analogija. Stoga bih Vas zamolio da zajedno, na trenutak, pogledamo, naprimjer, Statut Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Evo, pogledajte član 21: "Veliki kancelar predstavlja Svetu Stolicu pred Sveučilištem, pred Fakultetom i ujedno predstavlja Fakultet pred Svetom Stolicom. Brine se za očuvanje i napredak izvorne kršćanske misli i života kao i za zajedništvo s općom i partikularnom Crkvom. Veliki kancelar je dijecezanski biskup Zagrebačke biskupije". Zatim, evo još nekih odredbi iz člana 21: "Veliki kancelar brine se za vjerno i cjelovito očuvanje kršćanskog nauka, za održavanje odredaba Svete Stolice, za traženje od Svete Stolice potvrde izbora dekana te za dobivanje *nihil opstat* kod prvog izbora u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora, za odobrenje zakonito izabranog dekana, za imenovanje nastavnog osoblja, za davanje saglasnosti na opće akte Fakulteta, za podnošenje Svetoj Stolici teksta Statuta Fakulteta na odobrenje". Manje-više, za sve. Molim Vas da pogledamo još samo nekoliko odredbi iz člana 115: "Oba izbora u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora potvrđuje Senat. Prvi izbor u znanstveno-nastavno zvanje redovitog profesora potvrđuje Senat i nadležna Kongregacija Svete Stolice. Za sudjelovanje na natječaju klerici moraju priložiti pisani pristanak svoga ordinarija, a redovnički članovi moraju priložiti pristanak mjerodavnog višeg poglavara. Nakon što zakonito

završi postupak izbora, nakon što se za redovitog profesora dobije "Nihil obstat" Svete Stolice i nakon što nastavnik položi ispovijest vjere, Veliki kancelar izabranom nastavniku daje "kanonsko poslanje" za poučavanje u disciplinama koje se tiču vjere i ćudoređa i dekret imenovanja".

Eto, u osnovi, takva rješenja položaja naših fakulteta unutar Islamske zajednice i univerziteta sadržana su i u Ustavu IZ, svim važećim propisima i procedurama. Ona se mogu poboljšavati, posebno u funkcionalnom pogledu, ali, naši fakulteti ne mogu djelovati autonomno u odnosu na Islamsku zajednicu, njene potrebe, strategije i nadležne organe. Štaviše, postoje, uostalom, takozvani *slobodni univerziteti*, ali naši fakulteti ne djeluju u okviru takvih univerziteta nego, treba li i to naglašavati, u okviru univerziteta čiju obrazovnu politiku, principijelno, načelno i institucionalno govoreći, određuju nadležni organi kantonalnih zakonodavnih i izvršnih vlasti.

NOVI MUALIM: Ove godine se navršava dvadeset godina od pokretanja *Novog muallima*, kojem ste vi dali značajan pečat kao prvi glavni urednik. Da li je *Muallim* opravdao svoju misiju u minulih dvadeset godina i kako vidite ovaj časopis u budućnosti?

HODŽIĆ: Siguran sam da jeste. *Novi muallim* je najproduktivniji časopis u BiH u posljednjih dvadeset godina. Trebalo bi dopuniti bibliografiju radova objavljenih u *Novom muallimu*. U tih dvadeset godina u *Muallimu* je objavljeno možda više od hiljadu naučnih, stručnih i preglednih radova iz različitih oblasti vezanih ne samo za odgoj i obrazovanje, nego i za druga važna područja našeg razumijevanja islama, islamske kulture i civilizacije, tumačenja Kur'ana i Hadisa, islamske etike i prava. Iako, nažalost, mi malo i rijetko čitamo, vjerujem da će *Novi muallim* i u budućnosti nastaviti izlaziti, i, pored istaknutih muslimanskih i drugih autora, objavljivati radove i naših imama, hatiba, vjeroučitelja, profesora, pripremajući teren za neke buduće generacije koje će možda imati sluha za čitanje.

الموجز

الكليات تطبق السياسة التعليمية التي تضعها رئاسة المشيخة الإسلامية وتسهر على تطبيقها

حوار مع الأستاذ الدكتور جواد خوجيتش

أجرى الحوار مولودين ديزداريفيتش

إن الحديث مع شخصية مثل الأستاذ الدكتور جواد خوجيتش مفيد من عدة جوانب، وإضافة إلى إنجازات الأستاذ جواد خوجيتش الأكاديمية وأهليته العلمية، فإنه يشارك بنشاط في الكثير من العمليات التي تجري في المشيخة الإسلامية والمجتمع. وبخلاف الكثيرين من العلماء والباحثين المثمرين الذين يسهرون على الكتابات المهمة، بعيدا عن مسارات الحياة الواقعية، فإن جواد خوجيتش لديه بُعد إضافي. فقد كان إماما لسنوات طويلة في كولونيا الألمانية والعاصمة الكرواتية زاغرب، وقد مكنته هذه الخبرة من فهم المشيخة الإسلامية على مستوى «القواعد». وكان عضوا في هيئة تحرير صحيفة «بريبورود»، ونائبا لرئيس تحرير مجلة «ليليان» ورئيس تحرير مجلة «المعلم الجديد»، مما يشير إلى إحاطته الجيدة بالمشهد الفكري والحركة الداخلية في المشيخة الإسلامية. وقد مارس الأستاذ خوجيتش العمل السياسي حيث كان نائبا في البرلمانين الإقليمي والفيدرالي، وله عمود في صحيفة التحرير اليومية يكتب فيه ملاحظاته. عمل أستاذا محاضرا في كلية الدراسات الإسلامية في مادتي الفلسفة والأخلاق، ثم تقلد منصب مدير إدارة التعليم والعلوم في رئاسة المشيخة الإسلامية. لم يقتصر عمل الأستاذ خوجيتش على «إنتاج» المعرفة عبر الكتابة والبحث، بل نجده وهو على رأس الإدارة، يدير العمليات التعليمية داخل المشيخة الإسلامية من الكتاتيب وحتى الكليات، لذا فإن الحديث معه فرصة لمناقشة بعض المسائل النظرية المهمة والبحث عن أجوبة لبعض المسائل التنظيمية الملحة داخل المشيخة الإسلامية.

Summary

FACULTIES ARE CARRYING OUT THE EDUCATIONAL POLICY CREATED AND OBSERVED BY THE RIYASET

Interview with Prof. Dr. Dževad Hodžić
By Mevludin Dizdarević

Conversation with people such as Prof. Dževad Hodžić is significant in more than one way. Apart from having remarkable academic references and scholarly competencies, prof. Dževad Hodžić is also an active participant in the processes of the Islamic Community as well as in the society. Unlike many scholars and fruitful researchers who devotedly ponder upon relevant literature but often without an insight into the real life flow, Dževad Hodžić had been an *imam* in Cologne for many years as well as in the Islamic Centre in Zagreb and this experience enabled him to see and understand the Islamic community from within. He was an editor in *Preporod*, he worked as deputy of the editor-in-chief of magazine *Ljiljan* and as the editor-in-chief of *Novi Muallim*. He is well acquainted with the intellectual background of the Islamic Community, but he is also familiar with its' inner dynamics. Moreover, prof. Hodžić was active in the political domain where he acted as a parliamentary representative in cantonal as well as in Federation parliaments. He was a columnist for the daily newspaper *Oslobođenje*, where he published notable columns. He is a professor at the Faculty of Islamic Studies where he teaches subjects in fields of philosophy and ethics and is Director for education in the Directorate for Education of the Islamic Community. Thus, prof. Hodžić does not only write and teach, but he is also the head of the institution that is in charge for the directing the educational processes of the Islamic Community from religious studies class in schools to faculties. Therefore, a talk with him is a unique chance to address some relevant theoretical as well as organisational issues regarding the Islamic Community.